

Lovro Grgić
[povijest / filozofija]

Slučajna utrka*

Rad prikazuje poznatu temu svemirske utrke između SAD-a i SSSR-a na način dosad neuobičajen u Hrvatskoj. U tome nastojanju, ograničio sam se na prikaz geneze i osnovnih tendencija nadmetanja na području istraživanja svemira u kontekstu Hladnoga rata, gledanom kroz propagandne naočale. Obradene su neke od ključnih epizoda na kojim se može detektirati sve što je bilo karakteristično za samo natjecanje. Naglasak je stavljen na medijske odjeke i propagandne učinke, na onodobnu recepciju ali i na današnji dojam o onodobnim događanjima, odnosno na možebitnu diskrepanciju između tadašnje i današnje recepcije i dojmova. U skladu s tematskim pristupom, metodološki pristup je orijentiran na analizu medijskih sadržaja. Rad predstavlja zaokruženu cjelinu jasnih osnovnih teza: Utrka je počela bez svijesti aktera da se u njoj nalaze (zato „Slučajna utrka“); jednom započeta, pretvorila se u iznimno važno polje ljudske aktivnosti (što je status koji je istraživanje svemira u međuvremenu dobrim dijelom izgubilo); utrka je po svom karakteru bila primarno ideološka (tj. propagandna), a tek potom znanstveno-tehnička

Ključne riječi: svemirska utrka, SAD, SSSR, mediji, propaganda

*Ovaj članak je nastao kao seminarski rad na kolegiju Svjetska povijest u 20. stoljeću pod mentorstvom prof. dr. sc. Tvrtka Jakovine u akademskoj godini 2006./2007. [Op.ur.]

UTRKA?

Iza (namjerno) provokativnog naslova članka ne krije se konačan sud, već jedna izazovna teza. Kao i svaka teza, ona je podložna prihvaćanju, odnosno odbacivanju. Njena (možebitna) verifikacija predmet je ovog rada. Utrka o kojoj je riječ je nadmetanje SAD i SSSR-a na području svemirskih istraživanja, a u kontekstu Hladnog rata. Iz današnje perspektive, čini se da je natjecanje u postignućima na putu u svemir bilo „kraljevska disciplina“ u svojevrsnom „višeboju“ između dviju supersila; glavna je nagrada, dakako, bio prestiž u očima svijeta. Sama trka poprimila je u međuvremenu gotovo mitske razmjere; ušla je u kolektivno nasljeđe čovječanstva kao jedan od tematskih ciklusa koji se smatra općim mjestom ljudske povijesti.¹ Ta je utrka završena. Za utrku, naime, trebaju barem dva natjecatelja, a prestankom blokovske podjele svijeta jedan od njih je nestao. To ne znači da svemir više nije predmet ljudskog istraživanja, već da se istražuje na nov način (tj. da su poticaji novi i drugačiji). Umjesto nadmetanja, danas države sa „svemirskim“ kapacitetom uglavnom surađuju, a istraživanje svemira više ne spada u sam vrh popularnih zbivanja.

Zadaća je historiografije da ispita povijesna događanja trezvenim, znanstvenim pristupom.² To što utrka iz današnje perspektive izgleda na jedan način nipošto ne znači da je njenim suvremenicima djelovala slično. Analiza izvora iz vremena samih zbivanja može pokazati recepciju suvremenika i njihove neposredne dojmove. Njeni rezultati, pak, pokazuju određenu diskrepanciju između onodobne recepcije i današnjih popularnih predodžbi. Sam početak nadmetanja osobito odskače od onoga što bi današnji površni promatrač mogao pretpostaviti. Sudionici utrke ispočetka nisu bili niti svjesni da u njoj učestvuju; gotovo da se može kazati kako im je ona iznenada nametnuta od strane svjetske javnosti. Odjednom se pojavilo novo polje rivalstva, koje budući suparnici uopće nisu predvidjeli; kada su svoj položaj osvijestili, preuzeli su uloge radi eventualne koristi koja iz njih može proizaći, ali ni to nije uvijek bilo u potpunosti dobrovoljno. Ipak, prije prikaza same utrke, nužno je iznijeti par tehničkih napomena.

PREDMET I METODA

Područje svemirskih istraživanja moguće je obraditi na nekoliko načina. Tradicionalni povjesničar koji se bavi događajnicom vjerojatno bi temu obradio nizanjem relevantnih događaja (pokusa, lansiranja, uspjeha i neuspjeha) u kronološkom slijedu, ukazujući pri tome na međusobne veze. Osoba s afinitetima za prirodne znanosti usredotočila bi pažnju na znanstvena otkrića i njihove primjene u tehnici na obje strane, pokušavajući pokazati koja je od njih u određenom trenutku bila u prednosti. Oba pristupa su sasvim legitimni i relevantni, ali ne i jedini mogući. Zanimljivijim od samih događaja čini se njihova recepcija u javnosti. U dobu masovnih medija postaje manje bitno ono što se uistinu dogodilo, a relevantnim se smatra ono što ljudi misle da se dogodilo, odnosno ono što im je kroz medije prikazano. Više nije riječ samo o historiji stvarnih događaja, već i o predodžbama koje o tim događajima nastaju u ljudima putem medijima; ne

više puka istina, već ponuđena interpretacija kao ono glavno.³ Važnije od samog znanstvenog postignuća je da se ljudima nešto prikaže kao veliko znanstveno postignuće. U svjetlu toga, zanimljivo je promatrati kako obje supersile u početku uopće nisu bile svjesne potencijala koji se krio u propagandi utrke u svemiru. S vremenom, postavši senzibilizirani za to specifično natjecanje, i jedni i drugi koristili su sve mogućnosti na raspolaganju da svoja postignuća predstavljaju svijetu.

Nažalost, pri takvome istraživačkom pristupu javljaju se stanovite poteškoće. Naime, u Hrvatskoj do danas niti na jedinoj razini nije objavljeno nijedno djelo koje bi svemirskoj utrki pristupilo na prethodno opisan način tj., baveći se njenim medijskim odjecima. Dok bi pristup u skladu s prva dva navedena modela još i našao oslonac u literaturi na hrvatskom (ili bar u literaturi na engleskom dostupnoj u naš), treći pristup osuđen je na druge izvore.⁴ Primarno, to su arhivi i baze podataka dostupne putem interneta. I kod njih je jedna stvar jako indikativna. Dok je do američkih izvora relativno lako doći, sovjetsku stranu priče puno je teže rekonstruirati. Službene novine Komunističke partije sssr-a, moskovska *Pravda*, prestale su izlaziti 1996. (od 1991. bile su u privatnim rukama), tako da je njihov arhiv nedostupan. Podaci o reakcijama medija „s istočne strane željezne zavjese“ uglavnom su dobiveni preko prenošenja njihovih navoda u zapadnim medijima. I taj podatak dovoljno sugerira konačnog pobjednika u toj utrki, gledanoj kroz prizmu medija (a upravo je to prava optika za njeno promatranje; riječ je primarno o medijskoj, a tek onda o znanstveno-tehničkoj utrki).

U skladu s navedenim, najveća će pozornost biti posvećena analizi novinskih naslova, uvodnika, članaka, naslovnica časopisa, radio i TV izvještaja, govora i sličnih medijskih činilaca. Pojaviti će se i pokoji citat iz monografija, a i referenca na određene događaje iz pop kulture na koje je svemirska utrka utjecala (sfera njenog utjecaja je, najme, bila vrlo velika).

PRIPREMA! POZOR! ...

Od završetka Drugog svjetskog rata odnosi između bivših saveznika, SAD-a i SSSR-a, ubrzano su se pogoršavali.⁵ Počela je utrka za dominaciju u svijetu. Objekte zemlje ulagale su u razvoj tehnike, ali prvenstveno one koja se može neposredno primijeniti u vojne i špijunske svrhe. Propagandni rat nastojao je dokazati prednost kapitalizma odnosno komunizma; sva dostignuća prikazivala su se upravo kao proizvodi specifičnih društvenih uređenja; samim time dokazivala se i njihova superiornost. Razvoj „mirnodopske“ tehnike u službi istraživanja svemira nije bio osobito vrednovan, niti s državnog a niti s medijskog aspekta. Jednostavno, civilne primjerne „svemirske“ znanosti (raketne tehnologije) nisu smatrane naročito značajnima. Vojska je sredstva ulagala u razvoj interkontinentalnih balističkih raketa⁶ i špijunskih satelita. Stručnjaci poput amerikaniziranog von Brauna i sovjetskog Koroljova⁷ bili su raspoređivani na vojne projekte mimo vlastitih preferenci.⁸ Mediji su se bavili spekulacijama o istraživanju svemira, ali to je bila samo jedna od mnogih tema, ne naročito popularna.⁹ Eventualni uspjeh na polju svemirskog istraživanja nije bio doživljavan kao vrijedna propagandna pobjeda od strane američke administracije. Kada su u studenom 1954. na konferenciji za

tisak upitali ministra obrane Wilsona je li zabrinut mogućnošću da Rusi pobjede u utrki slanja prvog umjetnog satelita u orbitu, ovaj je ljutito odbrusio: „Nije me briga sve i da uspiju.“¹⁰

Poticaj za lansiranje prvog satelita stigao je od međunarodnog znanstveno istraživačkog projekta International Geophysical Year.¹¹ U sklopu njega, SAD su objavile početak rada na satelitu u svibnju 1955. Kao reakcija na tu objavu, jedan sovjetski poslanik na šestom međunarodnom astronautskom kongresu u Kopenhagenu izjavio je da smatra mogućim slanje satelita unutar dvije godine i da se ostvarenje ruskog projekta može skoro očekivati. *New York Times* objavio je priču iz Kopenhagena tek na drugoj stranici, pod naslovom „Soviet Planning Early Satellite, Russian Expert in Denmark Says Success in 2 Years is Quite Possible.“¹² Ipak, u SAD nije obraćena velika pažnja na tu izjavu. Bila je ismijana i ubrzo zaboravljena i odbačena kao lažna. SSSR se službeno uključio u projekt tek početkom 1956., ali su s radovima započeli u tajnosti već u kolovozu 1955. Američki svemirski program privukao je određenu pažnju medija; odvijao se uz podršku vlade, ali i uz kontraproduktivno nadmetanje nekoordiniranih napora triju rodova vojske i civilnih agencija u lovu na slavu. Vlada SSSR-a davala je suzdržanu potporu svom svemirskom programu. On se odvijao daleko od pažnje javnosti jer niti sovjetski tisak nije bio zainteresiran za znanstvena istraživanja.¹³ Kako je američki program ipak bio prisutan u medijima, Sovjeti su pratili njegov napredak. Kada im se učinilo da bi ih SAD mogle preteći, drastično su promijenili svoj koncept. Umjesto velikog znanstvenog satelita s brojnom mjerilačkom opremom, odlučili su se za puno manji i jednostavniji, a s jedinim ciljem da bude prvi. Iako istraživanje svemira tada još nije bilo doživljavano kao jedna od ključnih fronta, svaka pobjeda nad suparnikom bila je značajna. Tako je stigao i 4. listopada 1957, dan kada je lansiran *Sputnik*.

SPUTNIK!

Kada je prvi umjetni zemljin satelit, *Sputnik* (hrv. *Suputnik*), počeo kružiti oko Zemlje, prve reakcije u dvjema najvećim supersilama bile su dijametralno suprotne. Sovjetski čelnik Hruščov događaj je doživio kao još jedno lansiranje rakete. Sovjetska novinska agencija, TASS, tek je sutradan, 5. listopada, objavila priopćenje u *Pravdi*. Usamljeni članak, pod naslovom „Vijest o prvom satelitu,“ nalazio se tek na drugoj stranici, i to bez najave na naslovnici novina. Sadržavao je uglavnom osnovne tehničke specifikacije o satelitu i njegovoj putanji: promjer, težinu, brzinu i visinu leta, frekvenciju na kojoj odašilje radio signale, odklon od razine ekvatora, termine kada će biti vidljiv (samo u sumrak i zoru) i sl. Općenito, izuzev usamljene završne opaske kako će „naši suvremenici svjedočiti o načinu na koji oslobođeni i savjesni rad članova novog socijalističkog društva pretvara najsmjelije snove čovječanstva u stvarnost,“¹⁴ članak je djelovao kao prilog za neki stručni list. Ako završnu opasku shvatimo kao standardni stilski dodatak svim službenim obavijestima o nekom novumu, postaje izvjesno da SSSR uopće nije bio svjestan punog potencijala te vijesti. Tek nakon nekoliko dana, kada je postalo očito da je ostatak svijeta vijest primio na znatno drugačiji način, Sovjeti mijenjaju pristup. Svemirska je utrka sa znanstveno-tehničko-logističkog aspekta

otpočela već 1955.; sa sociološki najznačajnijeg aspekta, medijskog, otpočela je tek tada. Uvodnik *Pravde* od 9. listopada pokazatelj je tog zaokreta: „...Cijela populacija Zemlje danas svjedoči velikoj pobjedi naše sovjetske znanosti i tehnologije, naše visoko razvijene industrije, naše tehničke moći koju je sovjetski narod stvarao pod vodstvom Komunističke partije godinu za godinom tijekom petoljetki, a u skladu sa strogim znanstvenim planom, dosljedno provodeći osnovne Lenjinove ideje o izgradnji socijalizma. Lansiranje umjetnog Zemljinog satelita pobjeda je sovjetskog čovjeka koji, s boljševičkom odvažnošću i jasnoćom cilja, odlučnošću i energijom, zna kako marširati naprijed. Ovo je pobjeda kolektivnog rada, koji je sposoban stvarati prava čuda u svijetu... Svijet sebičnosti i profita, skupa sa svojom hvaljenom „slobodom poduzetništva,“ stavlja zapreke na put razvoja proizvodnih snaga. U sovjetskom društvu nema takvih zapreka...“¹⁵ I Hruščov je, naravno, promijenio svoj stav. Pozvao je glavnog znanstvenika svemirskog programa, Koroljova, i naložio mu da za godišnjicu revolucije ponovi veliki uspjeh na tom polju. Zlatni rudnik je bio otkriven. *Sputnjik 2* je na obljetnicu ponio prvo živo biće u svemir, kunicu Lajku.

Reakcija u SAD-u bila je osjetno drugačija. *Sputnjik* je izazvao trenutni šok. Nevjerica je bila dobrim dijelom posljedica prevladavajućeg uvjerenja da je sssr tehnološki znatno zaostao za SAD-om. Kako se to pokazalo netočnim, ljudi su bili uplašeni činjenicom da neprijatelj nije toliko bezopasan kao što su mislili. Američki svemirski djelatnici pokušavali su na brzinu skupiti što više podataka o *Sputnjiku*. Komercijalne radio stanice popu NBC-a prenosile su signal koji je satelit konstantno emitirao pri svom orbitalnom letu. *New York Times* objavio je na prednjoj stranici veliki naslov: „Sovjeti lansirali satelit u svemir. Kruži oko zemaljske kugle na 18 000 km/h. Kugla praćena u četiri prelaska preko SAD-a.“¹⁶ *New York Herald Tribune* je zaključio: „Naša je zemlja pretrpjela poraz u epskom natjecanju dvadesetog stoljeća.“¹⁷ Šok je bio posljedica straha. Nije se znalo što sve *Sputnjik* krije u sebi (službena priopćenja iz sssr-a bila su vrlo štura; ustvari, nije sadržavao ništa osim radio-odašiljača i baterija). Osim toga, njegovo lansiranje pokazalo je da sssr posjeduje funkcionalnu interkontinentalnu balističku raketu, koja osim satelita može nositi i atomsko naoružanje. Ipak, svaki šok je kratkotrajan. Kada je prvi val minuo, mediji su se ponovno vratili i drugim temama. *Sputnjik* nije uzurpirao medijski prostor na dugo vremena, niti su ljudi odmah postali svjesni da je utrka za svemir počela. Pomoćnik predsjednika Eisenhowera, Sherman Adams, izjavio je kako je riječ o pukom udarcu u igri „svemirske košarke.“ Stvarni interes za istraživanje svemira tek se sada počeo javljati, i to tek postepeno, prema kraju 1957. i početku 1958. Na takav zaključak navodi pregled naslovnica i članaka uglednog tjednog časopisa *Time*. *Sputnjik* je lansiran 4. listopada. Prvi broj *Timea* nakon toga izašao je 7. listopada, samo četiri dana poslije. Bura se očito već slegla. Naime, taj broj nije sadržavao niti jedan članak o *Sputnjiku* (sic), a naslovnica (dakle nešto što mami najveću pozornost) se bavila slučajem crnih učenika u Little Rock High Schoolu.¹⁸ Prva dva članka (i to vrlo kratka), javljaju se tek u sljedećem broju od 14. listopada (tek deset dana nakon lansiranja stižu prvi izvještaji i analize).¹⁹

Reakcije u ostatku svijeta bile su također vrlo zanimljive, osobito u zemljama koje su još bile izvan stroge blokovske podjele. Tu se odlično vidi da

je pobjeda sssr-a bila primarno ideološka, a tek uzgred i tehnološka (stvarna znanstvena prednost pred SAD i nije bila toliko znatna; riječ je dakle prvenstveno o propagandnoj, tek onda o znanstvenoj utrci). *Bangkok Sathiraphab* je objavio naslovnicu s tekstem: „Rusi oderali Amere.“ Arapski studenti u Beirutu veselili su se postignuću kao vlastitom uspjehu. Njegovu poruku neopredijeljenim i slabije razvijenim zemljama Afrike i Azije, koje se dvoume između priklanjanja jednoj ili drugoj sili, odlično je u suštini sažeo *London Economist*: „Mi Rusi, i sami nazadan narod prije manje od jednog pokoljenja, danas možemo činiti spektakularnije stvari od bogatog i pompozno zapada – zahvaljujući komunizmu.“²⁰ Novine zemalja zapadne Europe su, naravno, ponudile drugačiju interpretaciju u toj medijskoj bitci. Francuski *Le Figaro* bio je maliciozno sarkastičan: „Ruski narod može... na nebu vidjeti sjajnu zvijezdu koja svijetom pronosi svjetlo sovjetske moći, zahvaljujući manjku milijuna lonaca i cipela.“²¹ Ni *Combat*²² nije zaostajao: „Voljeli bismo da Rusi ulože dio svojega ponosa u razvoj boljeg svijeta – svijeta bez koncentracijskih logora.“²³

Bez obzira na vrijednosni predznak dan tom postignuću, činjenica je da je svijet obratio pozornost na „nebo“ kao novu pozornicu okršaja suprotstavljenih svjetonazora. Utrka je dobivala na značaju, unatoč početnoj nevoljkosti jednoga od sudionika: „Objašnjenje Bijele kuće nakon lansiranja *Sputnjika* kako SAD nisu u satelitskoj „utrci“ s Rusijom nije bilo naknadni alibi. Prije deset mjeseci doktor Hagen je izjavio: „Ne pokušavamo se ni na koji način utrkivati s Rusima.“ Ali u očima svijeta, SAD su bile u satelitskoj utrci, željele to ili ne...“²⁴

PRAVILA NATJEGANJA

Kako je utrka dobivala na zamahu i značaju, iskristalizirale su se medijske taktike obiju strana. One su bile direktni odrazi društvenih sustava. Rusija je cijeli projekt i sve uspjehe nastojala prikazati kao rezultat kolektivnog napora svih članova društva. U skladu s komunističkom doktrinom, načelno se jednako cijenio i fizički radnik i vrhunski znanstvenik; uspjeh je bio podjednako jednoga i drugoga. Pojedinci se nisu smjeli isticati. Kada su američki znanstvenici htjeli izraziti divljenje ruskom kolegi zaslužnom za *Sputnjik*, nisu znali na koju adresu poslati čestitku. Sovjetska vlada nije navela niti jedno ime, pripisavši trijumf radu velikog broja znanstvenika, inženjera i industrijskih radnika. Kada su u svemir umjesto strojeva počeli ići ljudi, takav pristup je morao biti modificiran. U nemogućnosti da u svemir pošalju „čovjeka,“ Sovjeti su nastojali svoje kozmonaute s imenom i prezimenom prikazati kao dijelove sovjetskog kolektiva, a ne iznimne i samostvorene zvijezde. Odličan primjer je odgovor Jurija Gagarina na pitanje kako je to biti zvijezda, koje mu je bilo upućeno na Londonskom sajmu trgovine, par mjeseci nakon leta: „Ja sam još uvijek običan smrtnik. Moja zlatna medalja Heroja Sovjetskog Saveza nosi broj 11 175. To znači da su 11 174 čovjeka postigla nešto značajno prije mene.“²⁵ Njihovu popularnost nastojali su do kraja iskoristiti, organizirajući im putovanja po cijelom svijetu. Televizija je bila intenzivno korištena, ali na specifičan način. Nije bilo direktnih prijenosa značajnih događaja, već su se snimke puštale naknadno, i to u pomno „izrezanim“

verzijama. Nije se preuzimao rizik neuspjeha pred kamerama. Izvještavalo se samo o uspješnim događajima, a promašaji ili nezgodne pojedinosti su se zataškavali. Brojne monografije izdavane po svijetu u svrhu predstavljanja SSSR-a redovito su sadržavale poglavlja o uspjesima u istraživanju svemira. Kao primjer, može se uzeti *SSSR – zemlja Oktobra*. Među brojnim člancima, nalazili su se i „Deset godina kosmičke ere“ ruskog akademika A.A. Blagonravova i „Na kosmičkim putanjama“ Jurija Gagarina. Reprezentativni citat iz Gagarinova priloga ne ostavlja nikakve sumnje u ideološku obojenost: „...Jurij Gagarin! Jurij Gagarin! – povikaše mehanizatori dotrčavši sa njive. Bili su to prvi ljudi koje sam sreo na zemlji po povratku iz kozmosa – obični sovjetski ljudi, radnici kolhoznih polja. Zagrlismo se i poljubismo kao rođaci. Svako od nas sovjetskih kosmonauta ima svoj životni put. Svi smo mi – deca radnika, poljoprivrednih trudbenika, sovjetskih intelektualaca. Nas su, kao i hiljade i hiljade drugih mladih ljudi vaspitale pionirske organizacije, Komsomol, Komunistička partija Sovjetskog Saveza. Sedeći u školskoj klupi, radeći u fabrikama, na kolhoznim poljima ili u naučnim laboratorijama, na odsluženju vojnog roka u redovima Sovjetske armije – trudili smo se da kao svetinju čuvamo divne revolucionarne, borbene i radne tradicije naših dedova, otaca i starije braće.“¹²⁶

Pristup je u SAD bio osjetno drugačiji. U skladu sa slobodom govora koju su ideološki zastupali, Amerikanci su sve sudionike utrke medijski eksponirali; znanstvenici, astronauti, direktori kooperantskih poduzeća, političari-koordinatori i njihovi bližnji imali su značajan prostor. Svi relevantni događaji dobivali su veliku pažnju i najave. Televizija je direktno prenosila brojna lansiranja. To je bio dvosjekli mač, jer se znalo dogoditi da na taj način cijeli svijet prisustvuje debaklu američkih nastojanja. Ipak, na taj način su mogli predbacivati Sovjetima netransparentnost, što su redovito i radili. Također, za razliku od Sovjeta, koji su u službenim priopćenjima davali izrazito šture tehničke podatke i detalje misija, Amerikanci su o njima izvještavali znatno otvorenije i s više detalja. To su bile trajne tendencije i jednih i drugih za cijelog trajanja nadmetanja.

PREMA RUTINI

Gledano s tehničke strane, svemirska je utrka tek dobivala na zamahu prema kraju pedesetih. S medijskog aspekta, način izvještavanja i komentiranja se iskristalizirao i ustalio mnogo ranije. Do kraja 1957. i početka 1958. svemir je postao tema *par excellence*; takav je status uživao više od jednog desetljeća. Obje supersile ulagale su maksimalne napore da prikažu i najmanja svoja postignuća; istovremeno, uvijek je bilo privlačno tražiti nedostatke u protivnikovim uspjesima.

Uspon svemirske trke na medijski tron može se lijepo pratiti u člancima *Timea* s kraja 1957. Nakon skromnog početnog zanimanja, vidljiv je sustavni porast svemirskih tema. Iako je naslovnicu od 21. listopada 1957. krasio britanski princ Phillip, izdanje je imalo čak sedam članaka koji su se direktno bavili *Sputnjikom*, i to u svim rubrikama. U vanjskopolitičkom dijelu o Turskoj to je izgledalo otprilike ovako: „...Tako je Hruščov spojio novi svjetski prestiž *Sputnjika* i strah svijeta od crvenih raketa u jednu specifičnu političku prijetnju području kojim komunisti

dugo i bezuspješno pokušavaju zavladatai.“¹²⁷ Hruščovljeve izjave i sovjetska propaganda bile su obilato prenošene i u drugim člancima. Izvještavalo se i o tadašnjem statusu *Sputnjika*. Istraživalo se zašto je Amerika doživjela takav poraz. Analizirana je politika administracije prema sličnim programima. Izvješteno je o američkom satelitskom programu *Vanguard*, i razlozima zašto je još na zemlji. Predsjednik Eisenhower je nastojao objasniti kako je do toga došlo i umiriti naciju: „Što se SAD-a tiče, kazao je, stremljenje k umjetnom mjesecu nije nikada bilo „doživljavano kao utrka.“ Bio je to „puki angažman s naše strane da pošaljemo gore vozilo toga tipa.“ Postignuće bi se mjerilo znanjem o „temperaturama, radijaciji, ionizaciji, tlakovima.“... [o ruskim raketama izjavio je sljedeće]... „Ovo je, s trenutnog aspekta, vojno beznačajno: Ne znam ništa o njihovoj preciznosti, a dok ne znate ništa o njihovoj preciznosti, ne znate ništa o njihovoj primjenjivosti u ratu.“¹²⁸ Najavio je i da neće biti nikakvih dodatnih izdataka za rakete i satelite. Dodatnih izdataka, ali i prihoda, bilo je u industriji igračaka, koja je obilato profitirala pojačanim interesom djece za svemir, o čemu je *Time* također izvijestio. Do kraja godine redovito se javljaju članci svemirske tematike, bilo da je riječ o izvještajima o ruskim postignućima (punim pretpostavki, zbog šturih ruskih priopćenja) ili američkim nastojanjima. Znanosti se posvećuje neobično mnogo prostora; nude se analize o postignućima *Sputnjika*, dohvatljivosti Mjeseca, putovanju čovjeka u svemir, naoružanim satelitima i budućim američkim koracima. Naslovnice su počeli dobivati i ugledni znanstvenici.

Lansiranje *Sputnjika 2* s kujicom Lajkom bilo je još jedan značajan događaj. Nedovoljno atraktivan da dobije naslovnicu *Timea*, ipak je privukao značajnu pozornost u SAD (dva članka u *Timeu* od 11. studenog 1957.). U SSSR-u je njegov medijski odjek bio puno veći, a i značajniji. Smjena ratnog heroja Žukova od strane Hruščova prošla je gotovo nezapaženo, zaglušena odjecima Lajkinog leta.

U prvom pokušaju da sustignu SSSR, SAD su doživjele debakl. Pred televizijskim kamerama američki satelit *Vanguard* eksplodirao je tri metra iznad tla. Poniženje je bilo potpuno, a ugled SAD-a dodatno poljuljan. *Pravda* je uz naslov „Predstava i stvarnost“ stavila dvije slike; *Vanguard* prije polijetanja na prvoj, i plameni ostatci na drugoj. Poruka je bila i više nego jasna. Britanski mediji nisu mogli suspregnuti tipični otočki cinizam, čak niti suočeni s neuspjehom najvećeg saveznika. *London Daily Herald* na prednjoj stranici je 7. prosinca 1957. objavio naslov „Oh, What a Flopnik!“¹²⁹

Imajući u vidu takav razvoj događaja, časopis *Time* nije mogao imati ozbiljnijih nedoumica. U svom tradicionalnom izboru, za osobu godine 1957. proglašen je Nikita Hruščov. Na prvoj novogodišnjoj naslovnici, 6. siječnja 1958., stajao je nasmiješeni Hruščov, s krunom na glavi i *Sputnjikom* u rukama.¹³⁰ Izvadak iz naslovnog članka: „Iskoristio je *Sputnjike* kod kuće i u inozemstvu. U jednom moskovskom kazalištu nakon svake predstave gase se svjetla, a publika kliče dok mala svjetla kugla orbitira stropom iznad njih. „Ljudi svijeta pokazuju prema satelitu i govore da su SAD poražene,“ zagrmio je [Hruščov] na primanju u istočnonjemačkoj ambasadi, a nerazvijene zemlje čule su poruku. „Ako su Rusi toliko potlačeni, kako ruski talent može biti toliko kreativan?“ zapitao se jedan školski ravnatelj iz Gane.“¹³¹

Jednom uspostavljeno, zanimanje je održavano kroz 1958. i nadalje. Naslovnice su dobivali ljudi poput Franka Pacea Jr. (predsjednik *General Dynamics Corp.*, firme koja gradi interkontinentalne rakete tipa *Atlas* koje se koriste i za slanje tereta u svemir) i Wernhera von Brauna (graditelja *Explorera*, prvog uspješnog američkog satelita). Puno prostora posvećeno je člancima koji na popularan način objašnjavaju fizikalne pretpostavke svemirskog leta. Međutim, niti takvi članci nisu bili lišeni apologetskih umetaka, npr: „...Ali rivalstvo s Rusijom nije obična propagandna bitka.“ Jedan svemirski inženjer je ustvrdio: „Mogli bismo se u potpunosti koncentrirati na vojni razvoj a svemir u potpunosti prepustiti Rusima. Bili nas to učinilo nedodirljivima? Ne, jednostavno zato jer ostatak svijeta ne bi vjerovao da smo nedodirljivi. Izgledalo bi da je Rusija nedodirljivi predvodnik – i bitka bi bila izgubljena i prije nego što je počela.“³² Osnivanje NASA-e 1958. i njeni prvi koraci bilo su također praćeni, ali ne previše. Naslovnice *Timea* nisu dobili. Čini se da je Ameriku, za razliku od Rusije, puno više zanimalo pojedinac nego kolektiv.³³

GAGARIN

U tako pripremljenu medijsku arenu, u koju su sada s apriornom pozornošću bile uperene oči sovjetske i američke javnosti, skupa s ostatkom svijeta, uletio je 12. travnja 1961. prvi svjetski kozmonaut. Efekt je bio još jači nego *Sputnjikov*. Mediji u obje velesile posvetili su punu pažnju događaju. *Ruski radio* je nakon domoljubne pjesme „Kako je prostrana moja zemlja“ iznio kratku obavijest da je „Prvi svjetski svemirski brod, *Vostok* (hrv. *Istok*), s čovjekom unutra, lansiran 12. travnja u Sovjetskom Savezu na orbitu oko Zemlje.“ Radio je u intervalima donosio izvještaje o statusu leta. Tek su u toku leta obznaneli da je prvi kozmonaut bojničnik Juri Aleksejevič Gagarin. Oduševljenje je zahvatilo cijeli SSSR. Ljudi su slavili na ulicama. Sovjetska propaganda odradila je svoj posao na uobičajen način. O samom letu znalo se opet vrlo malo. Mjesto polijetanja nije otkriveno, kao niti detalji o slijetanju. Identitet kozmonauta otkriven je tek za vrijeme leta. Ni Gagarinova žena nije dotada znala čime joj se muž bavi, pa čak niti to da je bojničnik.³⁴ Najveća pozornost stavljena je na propagandni plan. Po slijetanju, Gagarin je nazvao Hruščova, a radio je prenosio njihov kratki razgovor:

„H: Kako si se osjećao?

G: Osjećao sam se dobro. Let je bio vrlo uspješan. Svi aparati svemirskog broda funkcionirali su uspješno. Tijekom leta, vidio sam Zemlju s velike visine. Mogao sam vidjeti mora, planine, velike gradove, rijeke i šume.

H: Dakle, osjećao si se dobro?

G: U pravu ste, Nikita Sergejeviču. Osjećao sam se dobro na letu. Baš kao kod kuće.

H: Učinio si sebe besmrtnim jer si prvi čovjek koji je prodro u svemir.

G: Neka nas sada druge zemlje probaju sustići.

H: Tako je. Neka kapitalističke zemlje pokušaju sustići našu zemlju, koja je osvijetlila put u svemir i lansirala prvog svjetskog kozmonauta.“³⁵

Puno više od detalja o letu, ruski mediji su se usredotočili upravo na takve pojedinosti. Bilo je važno obznaneli da je Gagarin tijekom preleta mogao vidjeti

kolektivne farme u SSSR-u, da je pri tom razmišljao o partiji i domovini, a pri slijetanju pjevao „Domovina čuje, domovina zna.“ Priređen mu je grandiozan doček, a cijeli svijet ga je pratio sa zanimanjem.³⁶ Kada je Gagarin par mjeseci nakon toga došao u nepredviđeni i nenajavljeni posjet Britaniji, moglo se vidjeti koliko je divljenje izazivao čak i u jednoj od ideološki najljućih suparnica. Iako ga je na londonskom aerodromu dočekao tek niži državni činovnik (britanski protokol je bio zatečen, ili je tako barem tvrdio), reakcija ljudi bila je euforična. Tijekom cijelog petodnevnog boravka u Engleskoj vozio se u otvorenim autima. Razdragane gomile stajale su uz ceste kojima je prolazio skandirajući glasno „Gagarin,“ on je mahao i zadovoljno se smješkao. Princeza Margaret stajala je pola sata iza ograde palače u Kensingtonu da bi na nekoliko sekundi vidjela Gagarina dok je prolazio pored. Na konferenciju za novinare koju je održao na Sajmu trgovine upali su oduševljeni obožavatelji i svojim pitanjima ušutkali profesionalne novinare. Očito vrlo karizmatična osoba, nasmiješeni i skromni Gagarin posjetio je i Sindikat radnika metalske industrije³⁷ i britansku kraljicu Elizabetu. Na ručku u Buckinghamskoj palači bio je počasni gost, prvi s desna od kraljice. *Daily Mail* je objavio naslovnice: „Učinite ga *sir* Jurijem!“³⁸ Takva propagandna pobjeda za SSSR bila je dotad nezamisliva. Shvativši koliko je Gagarin dragocjen, sovjetska administracija ga je povukla iz aktivnog sudjelovanja u svemirskom programu i sve do smrti koristila kao svojevrsnog ambasadora SSSR-a u svijetu.³⁹

Reakcije u SAD-u bile su podvojene. S jedne strane postojala je svijest o značajnom postignuću na nivou cijelog čovječanstva.⁴⁰ S druge strane, bio je to još jedan velik i bolan poraz, veći i od *Sputnjika*. Probuđen i zamoljen da komentira Gagarinov let, pukovnik John „Shorty“ Powers, medijski posrednik za astronaute američkog svemirskog programa *Mercury*, ljutito se izderao na novinara: „Ako želiš išta od nas, idiote jedan, odgovor je da svi spavamo!“⁴¹ Ipak, vijest je bila udarna. Gagarin i *Vostok* dobili su naslovnice *Timea*. Časopis je detaljno izvještavao o zbivanjima oko leta i samoga Gagarina. Prenio je sve oskudne ruske informacije o letu. Spekuliralo se o nepoznatim detaljima.⁴² Prokazivala se ruska propaganda, a sporni podaci o letu su pomalo zlorado dovodeni u pitanje.⁴³ Nastojalo se i umanjiti rusko postignuće: „Zanemariivši veliku propagandnu vrijednost, posljednji sovjetski hitac postigao je vrlo malo. Čini se da tijekom svojega puta oko Zemlje bojničnik Gagarin nije vidio ništa od znanstvene važnosti, a zabilježio je manje nego što bi to učinili instrumenti njegove težine. Zapravo nije imao niti kontrolu nad *Vostokom*; sve komande bile su na Zemlji.“⁴⁴ Ipak, SAD su bile svjesne da moraju brzo odgovoriti žele li zadržati barem priključak s Rusima u očima svjetske javnosti.

AMERIČKI ODGOVORI; KENNEDY, SHEPARD, GLENN

Još 1961. predsjednik SAD-a postao je demokrat J.F. Kennedy, naslijedivši na toj funkciji republikanca Eisenhowera. Jedna od osnovica Kennedyjeve kampanje bili su i neuspjesi Eisenhowerove administracije na području istraživanja svemira. Poučen promjenom javnoga mnijenja koja se manifestirala povećanom osjetljivošću za svemirsku utrku, J.F.K. je povukao dva dobra promotivna poteza. Prvo je, nedugo nakon stupanja na dužnost, pozvao SSSR na suradnju na polju

miroljubivog istraživanja svemira. To se činilo kao dobar potez, jer takav prijedlog spada u red onih koji dovode protivnike u nedoumicu: ako prijedlog prihvate, morat će otkriti SAD-u više o svom svemirskom programu i na neki način priznati da nisu toliko ispred Amerikanaca da ne bi mogli surađivati s njima; ako odbiju, ispast će nekooperativni i sebični u očima svjetske javnosti – propagandni poraz. Rusi su, naravno, odbili.⁴⁵ Nakon velikog ruskog trijumfa s Gagarinom u orbiti oko zemlje, J.F.K. je povukao i drugi dobar potez. Uvidjevši da SAD očito gube utrku, promijenio je ciljeve igre na način da obje strane moraju započeti iznova, a sve dotadašnje prednosti se gube. U poznatom govoru pred kongresom 25. svibnja 1961. zacrtao je dohvaćanje Mjeseca kao novi cilj. Takav pothvat je s tadašnjom razinom znanstvenih spoznaja i tehničkih mogućnosti bio gotovo u potpunosti nezamisliv. Svatko tko se uključio u njega morao bi započeti na novo, „iz ničega.“

Osim riječi, SAD su ipak morale ponuditi i djela. Dvadeset dana prije Kennedyjevog govora, Amerikanci su pokazali nešto iz „klasičnog“ arsenala. Alan B. Shepard ispaljen je u raketi na petnaestominutni suborbitalni let. Taj događaj može se opet promatrati iz dva kuta. Prvi je strogo znanstveni; Shepard je letio niže, kraće i sporije od Gagarina, i na puno jednostavnijoj putanji. Ipak, za razliku od ruskog kolege, on je imao kontrolu nad svojim brodom. Gledano iz medijske perspektive, Amerikanci su, za razliku od Rusa, cijeli proces učinili maksimalno transparentnim. Lansiranje s Cape Canaverala je bilo najavljeno unaprijed, i poznato u detaljima, kao i sve o postupku priprema te samom Shepardu i njegovoj obitelji. Milijuni gledatelja pratili su lansiranje i let putem TV kamera i slušali direktnu komunikaciju Shepada i kontrole leta. Nakon uspješnog slijetanja, u SAD-u je zavladao euforija slična onoj u SSSR-u oko Gagarina. Ljudi su slavili na ulicama zasipani konfetima iz aviona. Svi poslovi su stali (tvornice, škole, sudski procesi...). Gradonačelnici New Yorka i Los Angelesa natjecali su se za čast priređivanja dočeka. Cijela mašinerija za proizvodnju heroja stavljena je u pogon.⁴⁶ Shepard je krasio je i naslovnice *Timea* 12. svibnja 1961. Svaka od supersila koncentrirala se na jedan aspekt događaja, onaj koji je njejoj propagandi išao u prilog. Amerikanci su naglašavali transparentnost: „Osvojivši ulog u prisutnosti znatizeljnih TV kamera i novinara čitavog svijeta, SAD mogu biti osobito ponosne na podatak da njihni astronauti nisu skrivali nikakve tajne pred znanošću. Radili su otvoreno, bez straha od neuspjeha, nezaštićeni prisilnom tajnovitošću koja još uvijek okružuje dobar dio putovanja Gagarinovog *Vostoka*. Sada je, poput Kilroya, Shepard hrabro iskoračio – a dok je putovao, svijet je gledao.“⁴⁷ Pažnja SSSR-a bila je naravno usmjerena na naglašavanje tehničkog momenta. Službeni komentari svih medija istočnog bloka bili su puni prezira prema objektivno inferiornom postignuću. *Radio Prag* je nazvao Shepardov let „znanstveno primitivnim.“ Takvo postignuće nije bilo dovoljno da se uhvati korak s SSSR-om. Čak su i američki mediji, doduše s godinom odmaka, morali konstatirati da je „...astronaut SAD-a Alan Shepard bio prisiljen zadovoljiti se kratkim lukom od 302 milje koji je bio žalosno ispod orbite.“⁴⁸ Tek je Glennov pothvat bio na adekvatnom nivou.

Iako s gotovo deset mjeseci zaostatka za Gagarinom,⁴⁹ John H. Glenn, prvi pravi američki astronaut, 20. veljače 1962. otišao je u svemir u velikom stilu. Lansiranje s Cape Canaverala pratilo je oko 50 000 ljudi uživo i oko 100 milijuna

putem televizije. Medijska pokrivenost događaja bila je gotovo apsolutna, sa svim detaljima o samom letu i njegovim akterima. Glenn je postao instant ikona. Njegove stope ostale su zabilježene na nosaču aviona koji ga je pokupio iz mora. U Cape Canaveralu su ga dočekali i predsjednik Kennedy i potpredsjednik Lyndon Johnson. Dobio je čast da se obrati zajedničkom zasjedanju Kongresa. Gradovi su se natjecali u spektakularnosti dočeka.⁵⁰ Propagandni stroj učinio je sve da od Glenna napravi zvijezdu koja bi se mogla mjeriti s Gagarinom. Portretirali su ga kao oličenje američkog čovjeka, „normalnog poput pite od borovnica,“⁵¹ koji u slobodnoj zemlji ispunjava do maksimuma svoje potencijale. Opis je stvarno bio stereotipan: naočit, dobro građen muškarac; odrastao u malom gradiću protestantskih, puritanskih svjetonazora, moralno strog; oženio se svojom djevojkom iz srednje škole s kojom ima idiličnu obitelj s dvije kćerke; pilot – ratni heroj iz Drugog svjetskog rata i Koreje; iznimno radišan, pametan i uporan; u životu sve postigao sam.⁵² Ako bi se za Gagarina moglo reći da je pravi Rus, onda je Glenn sigurno bio pravi Amerikanac. Kao takav, bio je idealan ambasador svoje zemlje u svijetu. Njih dvojica igrali su od tada identične uloge za svoje zemlje.⁵³ Svemirska utrka se nastavila kao trajna tendencija, s ponešto promjenjivim intenzitetom, ali trajnim zanimanjem.

U SVEMIRU IMA I ŽENA

Gotovo idealan primjer diskrepancije između stvarnih događaja i njihovog medijskog odjeka predstavlja let prve žene u svemir. Valentina Tereškova, osoba bez ikakvog pilotskog iskustva i mehaničke naobrazbe, svojim je *Vostokom 6* poletjela 16. lipnja 1964. na trodnevno orbitiranje oko Zemlje. Dva dana ranije u svemir je otišao i *Vostok 5* s kozmonautom Valerijem Bikovskim. Dva su broda jedno vrijeme letjela usporedno u atmosferi, a piloti su komunicirali putem radija. Gledano s puko znanstvenog stajališta, ta misija nije bila po ničemu značajna. Potpuno istu stvar napravili su *Vostok 3* i *4* prije njih. Povrh toga, Tereškova je tijekom leta postala psihički nestabilna i bila u toliko teškom stanju da je misija morala biti završena ranije. Međutim, taj podatak je bio zataškan i nepoznat izvan SSSR-a. Privremeni gubitak komunikacije između Tereškove i kontrole leta objašnjene je njenim „naglim kihanjem.“⁵⁴

Ako je misija i bila znanstveno nerelevantna, njene propagandne posljedice билу su značajne. Ruska interpretacija bila je da socijalizam omogućava ženama najveću moguću ravnopravnost. Službena ruska novinska agencija ponosno je javila: „Sjajna zvijezda zasjala je na kozmičkom svodu. Njen sjaj jači je od sjaja svih filmskih zvijezda na svijetu. Niti u jednoj zemlji žene nikada nisu dosegle takav status.“⁵⁵ Propagandna pobjeda bila je velika i značajna, osobito kada se pogledaju reakcije u SAD-u. Kao prvo, uzbunili su se borci za ženska prava: „Feministkinje SAD-a su gorljivo i jednoglasno izrazile svoje zaključke. Izjava Jane Heart, žene michiganskog senatora Philipa Harta i predvodnice u borbi za prihvaćanje ženskih astronauta od strane izrazito mizogine NASA-e: „U napasti sam da odem do štale i ispričam priču svome konju. Umro bi od smijeha.“ Clare Booth Luce je dodala: „Moramo prestati naše žene tretirati kao papirnate lutkice.“ Antropologinja Margaret Mead

„otrovno“ je primijetila: „Rusi tretiraju žene i muškarce ravnopravno. Mi tretiramo žene i muškarce različito.“⁵⁶ Druga značajan stvar bio je podatak da Tereškova nije imala gotovo nikakvog stručnog obrazovanja i uopće nikakvog pilotskog iskustva (izuzev padobranske obuke). Taj podatak rasplamsao je debatu oko činjenice da NASA inzistira na tome kako njeni astronauti moraju imati dvadesetak godina iskustva kao pokusni piloti. Sovjeti su (barem se tada tako činilo) pokazali da to nije nužno. Sada se počelo navaljivati da se umjesto pilota u svemir šalju znanstvenici; oni doduše ne bi znali sjajno upravljati kapsulama, ali bi bili puno korisniji pri proučavanjima. Zabunu u SAD-u stvorilo je i mišljenje da su Sovjeti pokušali spajanje dva broda u orbiti, što nije bio slučaj. Tereškova je postala i ostala poznatom osobom u svijetu, i još jednim vrijednim propagandnim oružjem.⁵⁷ Kada se krajem 1963. udala, vijest su uredno prenijele i društvene rubrike u SAD-u.

ZA POČETAK, MANJI KORAK

Na naslovnici *Timea* od 26. ožujka 1965. nalazila se mutna slika humanoidnog obrisa koji lebdi naglavačke. Bio je to Aleksej Arkipovič Leonov, ruski kozmonaut koji je 18. ožujka, osam dana ranije, postao prvi čovjek koji je izašao iz kapsule na šetnju svemirom. Ovaj događaj, vrlo značajan i sa znanstvene strane, bio je još jedna velika pobjeda SSSR-a u svemirskoj utrci. U ovoj epizodi nadmetanja, stvari su se odvijale po već ustaljenom rasporedu. Sovjeti su postigli velik uspjeh na polju istraživanja svemira i maksimalno ga iskoristili. Pobrali su lovorike unatoč uobičajeno sažetom izvještaju o samom događaju.⁵⁸ Amerikanci su ponovno bili prisiljeni priznati poraz i čestitati Sovjetima (uz predsjednika Johnsona, čestitke je SSSR-u poslao čak i papa Pavao VI.). Opet su tražili sve moguće detalje kojima bi umanjili postignuće protivnika.⁵⁹ Zatim su ponovili sovjetski pothvat na tehnički zahtjevniji način.⁶⁰ uz uobičajeno veliku medijsku pokrivenost.

U međuvremenu, američka je javnost, zahvaljujući ugrađenoj kameri, mogla u direktnom TV prijenosu s divljenjem pratiti kako NASA-ina sonda *Ranger 9*, lansirana 21. ožujka 1965., uspješno slijeće na Mjesec. Let koji je *New York Times* opisao kao „najbolju vrstu svemirskog istraživanja do tada“ i „astronomiju za mase“,⁶¹ pokazao je da je sljedeći cilj vrijedan pažnje svijeta definitivno i samo Mjesec.

VELIKI SKOK

O završnom činu svemirske utrke zapravo i ne treba previše govoriti, budući je većina detalja već dobro poznata. Spustivši čovjeka na Mjesec pred TV kamerama (sada u boji) prije Sovjeta, Amerikanci su izvojevali prvu ali i najveću pobjedu u tom natjecanju. Svi sovjetski uspjesi su nekako ipak pali u drugi plan.⁶² Armstrongov izlazak iz lunarnog modula 20. srpnja 1969. označio je kraj natjecanja; ono je zapravo, u potpunoj tajnosti, završilo već mjesec dana ranije. U katastrofi prilikom testiranja nove rakete *N1*, koja je vjerojatno trebala poslužiti za let na Mjesec, poginulo je preko stotinu sovjetskih inženjera i znanstvenika, a čitav „svemirski grad“ je bio razoren.⁶³ Za taj se događaj nije znalo, pa je u svjetskoj javnosti ostala predodžba o utrci koja to zapravo više i nije bila (za utrku su potrebna

barem dvojica). Amerikanci su ponudili verziju po kojoj je spuštanje na Mjesec od općeljudskog značenja. Astronauti su na njega postavili ploču s pozdravima vođa sedamdeset i dvije države, govorima američkih predsjednika Eisenhowera, Kennedya, Johnsona i Nixona i porukom pape Pavla VI.; druga ploča nosila je natpis „Došli smo u miru,“ s potpisima Nixona i same posade *Apolla 11* (Armstrong, Aldrin, Collins). Ostavili su i uspomene na američke i sovjetske astronaute i kozmonaute koji su do tada preminuli (Gagarin, Komarov, Grissom, Chaffe, White). Ipak, da ne bi bilo nikakve zabune o krajnjem pobjedniku, na Mjesec je postavljena i američka zastava.⁶⁴ Nakon prve lunarne ekspedicije, interes za istraživanje svemira polako je počeo opadati. Prvi uzrok takvoga razvoja događaja bili su veliki troškovi koji su uvjetovali da se daljnje operacije u svemiru svedu na racionalniju mjeru. Program *Apollo* je prekinut prije planiranog završetka. SSSR se oporavio od šoka, ali utrka je do tada već izgubila na značaju. Drugi uzrok opadanja zanimanja bila je tehnička limitiranost; ona je ujedno i razlog da se od toga trenutka pa do dana današnjeg u istraživanju svemira nije dogodilo ništa što bi pobudilo pozornost medija i javnosti veću ili barem jednaku onoj vezanoj uz misiju *Apolla 11*. Jednostavno, niti tada (a niti danas) nije bilo moguće izvesti nešto što bi po spektakularnosti nadišlo čovjekovu lunarnu ekspediciju. Iako suvremena planetarna istraživanja Marsa i ostalih planeta pomoću sondi imaju (vjerojatno) puno veću znanstvenu vrijednost od spuštanja na Mjesec, razlog njihove manje „atraktivnosti“ je upravo taj što u njima ne sudjeluje čovjek (barem ne osobno). Medijska publika jednostavno ne može imati empatiju prema teledirigiranom komadu metala i plastike. S obzirom na velike poteškoće vezane uz možebitne dugotrajnije svemirske letove ljudskih posada (od nedovoljnih znanstvenih spoznaja i tehničkih mogućnosti do neadekvatne ljudske tjelesne konstitucije), nije moguće da se u doglednoj budućnosti istraživanja svemira postigne nešto mjerljivo s lunarnom ekspedicijom (izuzev eventualnog otkrića izvanzemaljskog života).⁶⁵ To je ujedno i razlog da istraživanje svemira danas ne spada u sam vrh popularnih događanja.⁶⁶ S tim u vidu, treći je uzrok opadanja interesa taj da su u kontekstu Hladnoga rata druge teme postale od tog trenutka aktualnije. Na kraju krajeva, jedan od natjecatelja je u međuvremenu prestao postojati, a s njim je nestao i ideološki sukob. SAD su, kao preživjeli član utrke, putem svoga utjecaja uspjele sebe prikazati krajnjim pobjednikom.⁶⁷ U utrci medijskog karaktera na kraju je odlučujući ukupni dojam, a ne zbroj pojedinih rezultata. Iako su SAD izgubile sve etape ove utrke osim posljednje, okolnost da je upravo njena posljednja dionica (lunarna ekspedicija) najdojmljivija, nenadmašiva (sve do danas) i samim time zaključna i odlučujuća, odnijela je prevagu.

BIBLIOGRAFIJA:

- Durašković, Đuro, ur. *SSSR – zemlja oktobra*. Beograd: Novinsko-izdavačko preduzeće „Komunist“, 1967.
- Kalkov, Tihana. „Utrka za svemir.“ Diplomski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za povijest, 2005.
- Palonen, Kari. „Quentin Skinner's rhetoric of conceptual change.“ *History of The Human Sciences* 10/2 (1997): 61-80.
- „Announcement of the First Satellite“, *Pravda*, 5. 10. 1957., Krieger, F.J. *Behind the Sputniks*. Wasington, DC: Public Affairs Press, 1958, na: history.nasa.gov/sputnik/14.html [21. 4. 2007.]
- Uvodnik novina *Pravda*, 9. 10. 1957, na: www.cnn.com/specials/cold.war/episodes/o8/1st.draft/pravda.html [7. 4. 2007.]
- „The Sputnik“, *Time*, 14. 10. 1957., na: time.com/time/printout/0,8816,862778,00.html [7. 4. 2007.]
- „Red Moon Over the US“, *Time*, 14. 10. 1957., na: time.com/time/printout/0,8816,862748,00.html [7. 4. 2007.]
- „The specific Threat“, *Time*, 21. 10. 1957., na: time.com/time/printout/0,8816,937917,00.html [7. 4. 2007.]
- „Signals from Moscow“, *Time*, 21. 10. 1957., na: time.com/time/printout/0,8816,937933,00.html [7. 4. 2007.]
- „Sputnik's Week“, *Time*, 21. 10. 1957., na: time.com/time/printout/0,8816,937948,00.html [7.4. 2007.]
- „Project Vanguard“, *Time*, 21. 10. 1957., na: time.com/time/printout/0,8816,937919,00.html [7. 4. 2007.]
- „Into the Orbit“, *Time*, 21. 10. 1957., na: time.com/time/printout/0,8816,937986,00.html [7. 4. 2007.]
- „The Race to Come“, *Time*, 21. 10. 1957., na: time.com/time/printout/0,8816,937918,00.html [7. 4. 2007.]
- „The Beeper's Message“, *Time*, 21. 10. 1957., na: time.com/time/printout/0,8816,937932,00.html [7. 4. 2007.]
- „The Race Into Space“, *Time*, 28. 10. 1957., na: time.com/time/printout/0,8816,810077,00.html [7. 4. 2007.]
- „A Time of Danger“, *Time*, 11. 11. 1957., na: time.com/time/printout/0,8816,867914,00.html [7. 4. 2007.]
- „1957 Beta“, *Time*, 11. 11. 1957., na: time.com/time/printout/0,8816,867945,00.html [7. 4. 2007.]
- „Up From the Plenum“, *Time*, 6. 01. 1958., na: time.com/time/printout/0,8816,868089,00.html [7. 4. 2007.]

- „Builder of the Atlas“, *Time*, 20. 1. 1958., na: time.com/time/printout/0,8816,868210,00.html [7. 4. 2007.]
- „Reach for the Stars“, *Time*, 17. 2. 1958., na: time.com/time/printout/0,8816,862899,00.html [7. 4. 2007.]
- „NASA“, *Time*, 14. 4. 1958., na: time.com/time/printout/0,8816,864234,00.html [11. 4. 2007.]
- „Fight for Space“, *Time*, 27. 10. 1958., na: <http://time.com/time/printout/0,8816,937604,00.html> [11. 4. 2007.]
- „Battle for Brains“, *Time*, 15. 12. 1958., na: <http://time.com/time/printout/0,8816,810706,00.html> [11. 4. 2007.]
- „Push into Space“, *Time*, 19. 1. 1959., na: time.com/time/printout/0,8816,868990,00.html [11. 4. 2007.]
- „The Cruise of the Vostok“, *Time*, 21. 4. 1961., na: time.com/time/printout/0,8816,895299,00.html [12. 4. 2007.]
- „The More Things Change...“, *Time*, 21. 4. 1961., na: time.com/time/printout/0,8816,895266,00.html [12. 4. 2007.]
- „Freedom's Flight“, *Time*, 12. 5. 1961., na: time.com/time/printout/0,8816,869905,00.html [11. 4. 2007.]
- „Out of this World“, *Time*, 21. 7. 1961., na: time.com/time/printout/0,8816,897809,00.html [12. 4. 2007.]
- „The Hero“, *Time*, 2. 3. 1962., na: time.com/time/printout/0,8816,939870,00.html [12. 4. 2007.]
- „The Man“, *Time*, 2. 3. 1962., na: time.com/time/printout/0,8816,939868,00.html [12. 4. 2007.]
- „Reaching for the Moon“, *Time*, 10. 8. 1962., na: time.com/time/printout/0,8816,873712,00.html [11. 4. 2007.]
- „Women Are Different“, *Time*, 28. 6. 1963., na: time.com/time/printout/0,8816,874956,00.html [12. 4. 2007.]
- „Adventure into Emptiness“, *Time*, 26. 3. 1965., na: time.com/time/printout/0,8816,841800,00.html [12. 4. 2007.]
- „Closing the Gap“, *Time*, 11. 6. 1965., na: time.com/time/printout/0,8816,833681,00.html [12. 4. 2007.]
- „A Giant Leap for Mankind“, *Time*, 25. 7. 1969., na: time.com/time/printout/0,8816,901102,00.html [12. 4. 2007.]

An Unintentional Race

SUMMARY

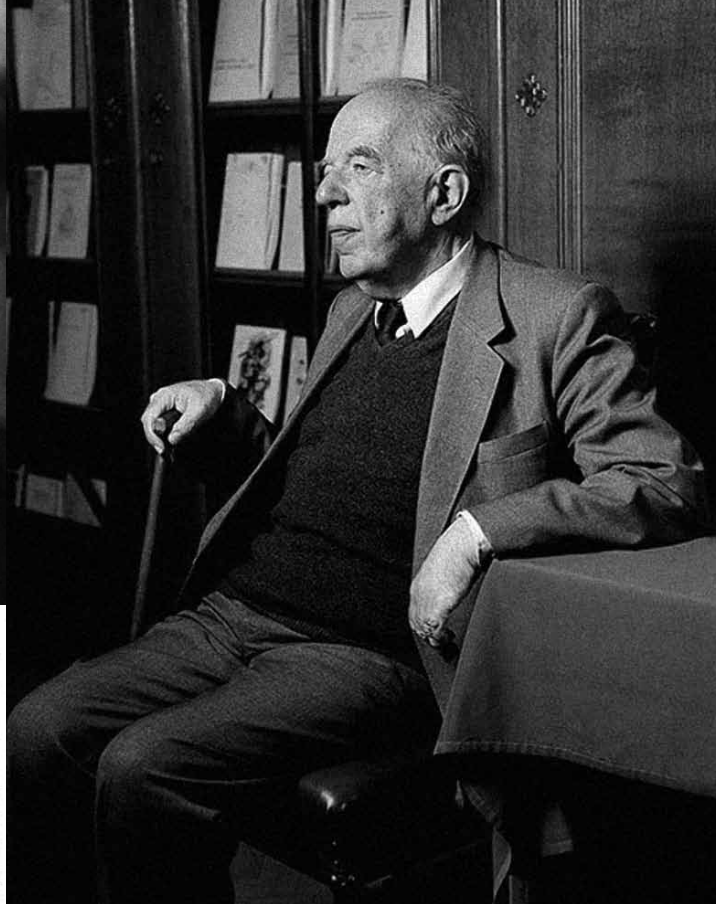
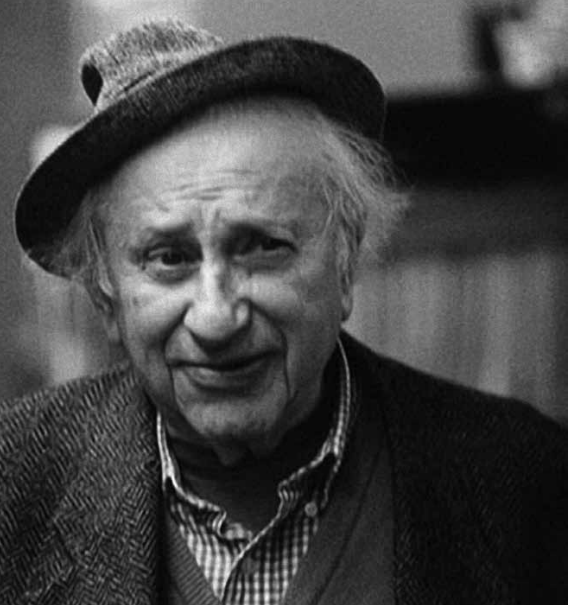
The space race was one of the most important parts in the struggle for prestige between the United States and the USSR during the Cold War. The exploration of space was at the heart of media interest for a full decade since the end of the 1950s. The race itself had been more of a media (or propaganda) event, notwithstanding the use of the new and important technology made possible by modern science. Its ultimate goal was not the progress of science (although this was a byproduct, a means of reaching an end), but a propaganda coup. The world public had to be persuaded (especially in the countries outside the East-West divide, i.e. the countries which had to be won over) that all the great modern accomplishments found their source in capitalism or communism as the optimal political systems. In the very beginning, the participants of the race were not even aware of their own participation. Only after the reaction of the public around the world to the first great „leap“ into space (the Soviet launch of the *Sputnik* satellite), did the two superpowers realize the enormous propaganda potential, which led to a gradual rise in the development of the field, and then to a space race with two conscious participants. Soon the two basic approaches to the race were formed. The US insisted on transparency and the exaltation of deserving individuals in accordance with the principles of free speech and liberalism that they stood for. The USSR kept a much greater control over the information concerning their programme. They only reported on the successes, which were shown as the fruits of collective labor (as opposed to individual accomplishments), wherein all the participants were equally appreciated. The key stages in the space race were the launching of the first satellite in orbit, then the launching of the first living being, first man, first woman, the first space walk and the first man on the Moon. The USSR won all of the stages except the last one, which proved to be decisive. The space race died down in the 1970s, because of the great expense and technical difficulty of achieving a goal surpassing the landing on the Moon. The last necessary condition for this kind of race vanished with the end of the East-West bloc divide (a race always needs two participants). Space is today explored with other incentives, and with a decreased public awareness. The „lone survivor“ of the space race, the US, has succeeded, thanks to its victory in the final stage, to present itself as the absolute winner in the race, although it had suffered many defeats in the duration of the contest.

BILJEŠKE STR. 164-177

- 1] Dobar indikator toga je npr. Hollywoodska *mainstream* produkcija filmova. Uz tradicionalne teme poput epizoda iz izraelske, egipatske, grčke i rimske povijesti, jedan od zahvalnijih povijesnih motiva za filmske spektakle je i put u svemir. Relevantni primjeri su „The Right Stuff“ Philipa Kaufmana iz 1983. i „Apollo 13“ Rona Howarda iz 1995.
- 2] Formulirano drugačije, riječ je o demistifikaciji mitova.
- 3] Za dobru artikulaciju takvog stava može se konzultirati članak: Kari Palonen, „Quentin Skinner's rhetoric of conceptual change,“ *History of The Human Sciences* 10/2 (1997), 61.-80. Iako se Skinner primarno bavi političkim konceptima, jedna od njegovih osnovnih teza (u svojevrsnom postmodernom kontekstu) je ista; pitanje istinitosti nečijih prošlih uvjerenja je zanemarivo, bitno je da su ona suvremenicima bila stvarni poticaji na djelovanje, odnosno uzroci daljnjih događanja.
- 4] Iz razdoblja Jugoslavije mogu se, doduše, naći sovjetske publikacije prevedene na hrvatski (uglavnom je riječ o raznim monografijama), koje sadrže i dijelove o uspjesima SSSR-a na području istraživanja svemira. Budući je riječ o direktnoj propagandi, one su itekako relevantne za ovaj rad. Nažalost, takva izdanja se danas teško nalaze po sustavima knjižnica; njihov prvenstveni izvor su privatne biblioteke.
- 5] Osobito nakon što se u SAD pojavila tzv. „politika čvrstog kursa,“ odnosno doktrina koja nalaže da se SAD prema SSSR-u odnose prvenstveno s pozicije sile koja je potkrijepljena atomskim naoružanjem. Do Eisenhowerovog stupanja na dužnost predsjednika zavlдалo je opće nepovjerenje između dviju supersila.
- 6] Američka superiornost u atomskom naoružanju smatra se, po nekima, paradoksalnim uzrokom njihovih poraza u utrci za svemir. Budući su razvili sofisticiranije bojeve glave, čija je masa bila znatno manja od ruskih, trebale su im rakete puno slabijeg potiska nego Rusima. Kada su se te iste rakete počele koristiti za slanje tereta u svemir, Rusi su imali znatno jače nosače, samim time bili i u mogućnosti poslati puno veći teret.
- 7] Sergej Koroljov je po nacionalnoj pripadnosti bio Ukrajinac.
- 8] Obojica su se zalagala za lansiranje znanstvenog umjetnog satelita u orbitu. Von Braun je i inače bio zainteresiran za rakete kao znanstvene, ne vojne instrumente. Kada je prva njemačka raketa V2 pala na London, njen tvorac von Braun je navodno izjavio „da je raketa radila savršeno, ali je, nažalost, pala na krivi planet.“
- 9] Jedini mediji koje su već tada obilato iskorištavali svemir kao temu bili su popularni stripovi i crtici. Vidi npr. *Buck Rogers in the 25th Century*, *Dan Dare pilot of the future*, i *Flash Gordon*.
- 10] „Project Vanguard,“ *Time*, 21. 10. 1957., na: www.time.com/time/printout/0,8816,937919,00.html [7. 4. 2007.] (moj prijevod).

- 11] International Geophysical Year (IGY) bio je kooperativni projekt 67 zemalja s ciljem istraživanja veze između Zemlje i Sunca u razdoblju od 1. srpnja. 1957. do 31. prosinca. 1958., kada se očekivala velika aktivnost Sunca. SSSR i SAD su bile izazvane da kao tehnološki najnaprednije zemlje sudionice primjene svoje balističke rakete u mirnodopske svrhe i lansiraju umjetne satelite u orbitu prije kraja tog razdoblja.
- 12] „Sovjeti planiraju rano lansiranje satelita. Ruski stručnjak u Danskoj najavio moguću uspjeh unutar dvije godine“ (moj prijevod) Tihana Kalkov, „Utrka za svemir“ (diplomski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za povijest, 2005.), 1-15.
- 13] Standardna sovjetska praksa bila je da se mediji obavještavaju samo o uspješnim znanstvenim pokusima, dakle tek nakon što su provedeni.
- 14] „Announcement of the First Satellite,“ *Pravda*, 5. 10. 1957., F.J. Krieger, *Behind the Sputniks* (Washington, DC: Public Affairs Press, 1958.), 311-12., na: history.nasa.gov/sputnik/14.html [21. 4. 2007.] (moj prijevod).
- 15] *Pravda*, 9. 10. 1957., na: www.cnn.com/specials/cold.war/episodes/08/1st.draft/pravda.html [7. 4. 2007.] (moj prijevod).
- 16] Tihana Kalkov, „Utrka za svemir“ (diplomski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za povijest, 2005.), 15.
- 17] *Pravda*, 9. 10. 1957., na: www.cnn.com/specials/cold.war/episodes/08/1st.draft/pravda.html [7. 4. 2007.] (moj prijevod).
- 18] Guverner Arkanzasa odbio je poslati nacionalnu gardu da osigura ulazak prvih devetero crnih učenika u bjelačku srednju školu, pa su na taj zadatak bili poslani vojni padobranici. Rasni problem očito je taj tjedan bio akutniji od svemirskog.
- 19] Naslovna tema 14. listopada bila je analiza poteškoća sa serviserima kućanskih aparata! I svakodnevni problemi zasjenili su svemirske.
- 20] „The Beeper's Message,“ *Time*, 21. 10. 1957., na: www.time.com/time/printout/0,8816,937932,00.html [7. 4. 2007.] (moj prijevod).
- 21] „The Beeper's Message,“ *Time*, 21. 10. 1957., na: www.time.com/time/printout/0,8816,937932,00.html [7. 4. 2007.] (moj prijevod); Na konferenciji u Barceloni, ruski delegat Leonid I. Sedov ponudio je američkim kolegama znanstvenicima svojevrsan odgovor na takav stav: „Vi Amerikanci... imate viši životni standard od nas. Amerikanac voli svoj auto, hladnjak, kuću. Ali, za razliku od Rusa, on ne voli svoju domovinu,“ citat iz „Sputnik's Week,“ *Time*, 21. 10. 1957., na: www.time.com/time/printout/0,8816,937948,00.html [7. 4. 2007.] (moj prijevod).
- 22] *Combat* su bile francuske novine izdavane od vremena Drugoga svjetskog rata pa do 1974. U prvom uredništvu lista nalazio se Albert Camus, a među suradnicima su se nalazili, između ostalih, Jean-Paul Sartre i André Malraux. List je uglavnom zastupao stavove nekomunističkog krila francuske ljevice.
- 23] „Sputnik's Week,“ *Time*, 21. 10. 1957., na: www.time.com/time/printout/0,8816,937948,00.html [7. 4. 2007.] (moj prijevod).
- 24] „Project Vanguard,“ *Time*, 21. 10. 1957., na: www.time.com/time/printout/0,8816,937919,00.html [7. 4. 2007.] (moj prijevod i kurziv).
- 25] „Out of this World,“ *Time*, 21. 6. 1961., na: www.time.com/time/printout/0,8816,897809,00.html [12. 4. 2007.] (moj prijevod).
- 26] Jurij Gagarin, „Na kosmičkim putanjama,“ *SSSR – zemlja Oktobra*, ur. Đuro Durašković (Beograd: Novinsko-izdavačko preduzeće „Komunist,“ 1967.), 161.-162.
- 27] „The Specific Threat,“ *Time*, 21. 10. 1957., na: www.time.com/time/printout/0,8816,937917,00.html [7. 4. 2007.] (moj prijevod).
- 28] „The Race To Come,“ *Time*, 21. 10. 1957., na: www.time.com/time/printout/0,8816,937918,00.html [7. 4. 2007.] (moj prijevod).
- 29] Igra riječima koju je nemoguće u potpunosti prevesti; „flop“ na eng. znači promašaj, neuspjeh; aluzija je na Flopnik kao antipod Sputniku. Doslavno: „Oh, kakav Flopnik!“
- 30] Jasno je da *Sputnjik* nije jedini razlog što je Hruščov, koji je raskrstio sa Staljinom i prigrabio moć u SSSR-u, osoba godine. Ipak, simbolika je jasna.
- 31] „Up From The Plenum,“ *Time*, 6. 01. 1958., na: www.time.com/time/printout/0,8816,868089,00.html [7. 4. 2007.] (moj prijevod).
- 32] „Push into Space,“ *Time*, 19. 1. 1959., na: www.time.com/time/printout/0,8816,868990,00.html [11. 4. 2007.] (moj prijevod).
- 33] Tako je npr. NASA-in znanstvenik Dyer Brainerd Holmes, glavni čovjek projekta spuštanja na Mjesec, bez problema dobio naslovnice *Timea* i veliki članak u izdanju od 10. 8. 1962.
- 34] „The Cruise of the Vostok,“ *Time*, 21. 4. 1961., na: www.time.com/time/printout/0,8816,895299,00.html [12. 4. 2007.].
- 35] „The Cruise of the Vostok,“ *Time*, 21. 4. 1961., na: www.time.com/time/printout/0,8816,895299,00.html [12. 4. 2007.] (moj prijevod).
- 36] U Europi je prijenos omogućila eurovizijska mreža. U SAD-u je ceremonija prikazana s vrpce koju je preko Atlantika ekspresno prenio mlađnjak.
- 37] Primivši medalju s natpisom „Radimo zajedno za bolji svijet“ bivši radnik Gagarin je izjavio: „U duši sam još uvijek metalac.“
- 38] „Out of this World,“ *Time*, 21. 7. 1961., na: time.com/time/printout/0,8816,897809,00.html [12. 4. 2007.].
- 39] Sličnu sudbinu imao je i prvi američki astronaut, John Glenn. Gagarin je poginuo 1968. u nesreći mlaznog MiG-a 15.
- 40] Predsjednik Kennedy odmah je čestitao Rusima.
- 41] „The Cruise of the Vostok,“ *Time*, 21. 4. 1961., na: www.time.com/time/printout/0,8816,895299,00.html [12. 4. 2007.] (moj prijevod).
- 42] Npr., je li Gagarin sletio u samoj kapsuli, ili je iskočio s padobranom?
- 43] Bilo je zapravo dosta nepoznanica i proturječnosti o samom letu. Gagarin se navodno javio iznad Južne Amerike samo petnaest minuta nakon lansiranja, a udaljenost od pretpostavljanog mjesta polijetanja bila je pola orbite. Suprotno Gagarinovu izvještaju o prizorima Zemlje koje je vidio iz svemira, ruski akademik Blagonravov, povremeni glasnogovornik svemirskog programa, ustvrdio je da je Gagarin „gledao pomoću radija,“ tj. da *Vostok* uopće

- nije imao prozore. Dopisnici *London Daily Workera* i *London Daily Sketcha* iz Moskve spekulirali su o orbitalnom letu prije Gagarinovog koji je završio fatalno po kozmonauta. Sumnjalo se da izvještaji ruskog radija nisu bili simultani sa stvarnim događajima, već je sve inscenirano nakon uspješno završenog leta.
- 44] „The Cruise of the Vostok,“ *Time*, 21. 4. 1961., na: www.time.com/time/printout/0,8816,895299,00.html [12. 4. 2007.] (moj prijevod).
- 45] Hruščov je navodno rekao svome sinu: „Ako surađujemo s Amerikancima, to znači da ćemo morati razotkriti naš raketni program. Imamo samo 200 raketa, ali oni misle da imamo puno više... Upravo suprotno. Nemamo što tajiti. I to moramo sakriti,“ Tihana Kalkov, „Utrka za svemir“ (diplomski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za povijest, 2005), 21. Još jedan dobar pokazatelj kako je od pravog stanja stvari uvijek važnija protivnikova predodžba o stanju stvari.
- 46] „Freedom's Flight,“ *Time*, 12. 5. 1961., na: www.time.com/time/printout/0,8816,869905,00.html [11. 4. 2007.]. Unatoč statusu junaka, Shepard, za razliku od Glenna, nije bio povučen iz aktivnog sudjelovanja u svemirskom programu. 1971. zapovijedao je *Apollo 14* pri slijetanju na Mjesec.
- 47] „Freedom's Flight,“ *Time*, 12. 5. 1961., na: www.time.com/time/printout/0,8816,869905,00.html [11. 4. 2007.] (moj prijevod).
- 48] „Reaching for the Moon,“ *Time*, 10. 8. 1962., na: www.time.com/time/printout/0,8816,873712,00.html [11. 4. 2007.] (moj prijevod).
- 49] Za kompenzaciju, Glenn je oko zemlje opisao tri orbite.
- 50] „The Hero,“ *Time*, 2. 3. 1962., na: www.time.com/time/printout/0,8816,939870,00.html [12. 4. 2007.].
- 51] „The Man,“ *Time*, 2. 3. 1962., na: www.time.com/time/printout/0,8816,939868,00.html [12. 4. 2007.] (moj prijevod); ne treba posebno napominjati da je Glenn dobio naslovnicu *Timea*, s koje se slavodobitno smješkao vireći iza globusa.
- 52] „The Man,“ *Time*, 2. 3. 1962., na: www.time.com/time/printout/0,8816,939868,00.html [12. 4. 2007.] (moj prijevod).
- 53] Zanimljivo je da je Glenn, za razliku od Gagarina, još jednom letio u svemir 1998. Pilotirajući „space shuttleom“ *Discovery* sa 77 godina, postao je dotad uvjerljivo najstarija osoba u svemiru.
- 54] Zapravo, kolega Bikovski ju je morao nazvati preko radija i primiriti.
- 55] „Women Are Different,“ *Time*, 28. 6. 1963., na: www.time.com/time/printout/0,8816,874956,00.html [12. 4. 2007.] (moj prijevod).
- 56] „Women Are Different,“ *Time*, 28. 6. 1963., na: www.time.com/time/printout/0,8816,874956,00.html [12. 4. 2007.] (moj prijevod).
- 57] BBC ju je proglasio ženom stoljeća. Zanimljivo je spomenuti da je Tereškova postala i članica Rusko-hrvatskog društva prijateljstva.
- 58] Šetnja nije prikazana u direktnom prijenosu. Tek nakon što se Leonov sigurno vratio na Zemlju, puštena je mutna, skraćena i naknadno „izrezana“ snimka same šetnje. Koroljov, najzaslužniji znanstvenik, opet je ostao potpuno skriven svjetskim medijima, koji su spekulirali o nepoznatom geniju iza sovjetskog svemirskog programa.
- 59] Insinuirali su da su slike namjerno zamućene. Pitali su se zašto snimka nije pokazana u cijelosti. Spekulirali su o tome jesu li Leonovljeve kretnje bilo voljne ili slučajne. Nagađali su da je bilo poteškoća pri slijetanju budući je kapsula pala u gušće naseljen kraj, što inače nije slučaj. Isticali su da Amerika prednjači ispred Rusije na polju delikatnije svemirske tehnike poput komunikacijskih i meteoroloških satelita te svemirskih sonde.
- 60] Ovoga puta kasnili su samo oko tri mjeseca. Američki astronaut Edward Higgins White II. imao je na svojoj šetnji 3. srpnja na raspolaganju i malo vozilo koje mu je olakšavalo kretanje zrakopraznim prostorom.
- 61] Tihana Kalkov, „Utrka za svemir“ (diplomski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za povijest, 2005.), 35.
- 62] Lista je zapravo poduža: prvi umjetni zemljin satelit, prvi satelit sa živim bićem, prva fotografija tamne strane Mjeseca, prvi čovjek u svemiru, prvo dvostruko lansiranje, prva žena u svemiru, prvi satelit s tri člana posade, prva svemirska šetnja...
- 63] SSSR-u su trebale dvije godine da ponovo izgradi kompleks, a o gubitcima u ljudskom potencijalu teško je i nagađati.
- 64] SAD ipak nisu mogle tražiti suverenitet nad Mjesecom. U skladu sa sporazumom Moskve i Washingtona iz 1966., Mjesec je proglašen ničijom zemljom, otvorenom za istraživanje i upotrebu svim nacijama.
- 65] Naravno da i suvremena postignuća poput otkrića tragova vode na Marsu dobivaju veliku pažnju, ali niti jedno od njih ne može se usporediti sa spuštanjem na Mjesec. Armstrongov „korak“ vjerojatno je jedini trenutak u drugoj polovici 20. st. kojega gotovo svi njegovi suvremenici diljem svijeta (barem oni kojima je bio dostupan TV uređaj) pamte na način da se točno sjećaju gdje su tada bili i što su radili.
- 66] Suvremene operacije koje uključuju ljudski let u svemir medijskom konzumentu ostavljaju dojam rutine. Kao nešto što se već „milijun“ puta dogodilo, one su naprosto dosadne, sve dok se ne dogodi nešto nepredviđeno i tragično, poput nesreće *Challenger*a. To je ujedno i razlog pretežne anonimnosti suvremenih astronauta – ima ih relativno puno, a nitko od njih ne radi ništa što bi se laicima učinilo naročito novim i revolucionarnim.
- 67] Medijski odjek spuštanja na mjesec već je 1969. bio ogroman. Taj je događaj utjecao na sva polja ljudske djelatnosti, čak i na rock-glazbu. David Bowie je npr. prvi veliki hit imao upravo sa singlom „Space Oddity“ (eng. „Svemirsko čudo“) čiji se izlazak s(p)retno poklopio sa spuštanjem na mjesec. Američka promidžba je i putem moćne industrije zabave znatno pridonijela slici o konačnoj pobjedi u svemirskoj utrci.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 6/7 2009.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
godina VI, broj 6/7, 2009.

Glavna i odgovorna urednica

Nikolina Sarić

Uredništvo

Tomislav Bradolica, Vanja Dolenc,
Nikolina Sarić, Filip Šimetin Šegvić,
Andreja Talan

Urednik pripravnika

Stefan Treskanica

Redakcija

Tomislav Bradolica, Vanja Dolenc,
Nikolina Sarić, Filip Šimetin Šegvić,
Andreja Talan, Stefan Treskanica

Recenzenti

dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Jasna Galjer
Tomislav Galović, prof.
dr. sc. Ivo Goldstein
mr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Petar Korunić
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
dr. sc. Mirjana Matijević-Sokol
dr. sc. Zrinka Nikolić Jakus
dr. sc. Drago Roksandić

Lektura i korektura

Vedrana Janković
Marko Pojatina
Zoran Priselac

Dizajn i priprema za tisak

Tomislav Vlainić
Lada Vlainić

Prijevod sažetaka na engleski jezik

Tomislav Brandolica
Marko Lovrić
Marija Marčetić

Prijevod sažetaka na njemački jezik

Azra Plićanić-Mesić, prof.
Filip Šimetin Šegvić

Prijevod sažetaka na francuski jezik

doc. dr. sc. Zvezdana
Sikirić-Assouline
Zrinka Miladin

Izdavač

ISHA Zagreb
– Klub studenata povijesti

Tisak

Kerschhoffset

Naklada

Tiskano u 300 primjeraka

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo
stavove autora i ne predstavljaju
nužno stavove i mišljenja uredništva
i izdavača. Izdanje časopisa ostvareno
je uz novčanu potporu Filozofskog
fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
Cijena časopisa iznosi 7,00 kn.

Adresa uredništva:

ISHA Zagreb
– Klub studenata povijesti
(za: Redakcija „Pro tempore“),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3,
10000 Zagreb

E-mail:

pt.redakcija@gmail.com
nikolina.sar@gmail.com

